

УДК 338.24

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Н.О. БАБІНА

Київський національний університет технологій та дизайну

Стаття присвячена актуальній проблемі виявлення передумов формування економічної безпеки українських підприємств в сучасних умовах. На основі аналізу досліджень західних вчених робиться висновок про те, що механізм забезпечення економічної безпеки підприємства базується перш за все на гармонізації різноманітних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища з метою одержання прибутку, збереження стану стабільності і конкурентоспроможності підприємства

В сучасній вітчизняній економічній науці і практиці дедалі ширше вживається поняття економічної безпеки, яке вже давно використовується в управлінській діяльності розвинених країн. Становлення ринкової економіки в Україні, створення великої кількості підприємств різних організаційно-правових форм, що засновані на різноманітних формах власності, поява нових механізмів господарювання та багато інших факторів, поставили суб'єктів підприємницької діяльності в умови, коли вони значну увагу повинні приділяти вирішенню питань, пов'язаних із забезпеченням своєї економічної безпеки.

Особливо підкреслимо, що процеси взаємодії вітчизняних підприємств із зовнішнім середовищем відбуваються в умовах недостатньо розвиненої ринкової інфраструктури, правової аморфності, різких фінансових коливань, високої степені невизначеності. Це істотно підвищує ступень загроз економічній безпеці підприємств, ефективна підтримка якої можлива тільки в разі використання спеціальних механізмів.

Об'єкти та методи дослідження

Різні аспекти управління розвитком підприємства в ринковій економіці розглядалися в працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як І. Ансоф, А.Н. Богатко, Б.Л. Кучін, О.І. Пушкар, О.М. Тридід, Є.В. Якушева. Теоретичній розробці питань, пов'язаних з підтримкою достатнього рівня економічної безпеки підприємства, багато уваги приділяли О.В. Ареф'єва, Г.А. Андрощук, М.М. Єрмошенко, Т.С. Клебанова, Г.Б. Козаченко, А.В. Крисін, Т.Б. Кузенко, В.І. Мунтіян, Є.А. Олейніков, В.С. Пономаренко, В.Л. Тамбовцев, О.І. Черняк, М.Я. Швець. Окремі аспекти безпеки є предметом дослідження таких зарубіжних вчених, як Greiner Lynn, Stephen H. Miller, Mary Lynn Garcia, Shaker S.M., Gembicki M.P., Meyer H.E., Kahaner L., Gilad B., Gilad T. та ін.

Відаючи належне науковій та практичній значущості праць учених, необхідно зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі та реальному досвіді господарювання підприємств дотепер не знайшли належного відображення деякі важливі аспекти діяльності підприємства щодо економічної безпеки. Насамперед, це стосується проблем формування комплексного підходу до управління економічною безпекою в умовах трансформаційної економіки. Не достатньо розроблені методи й моделі управління економічною безпекою підприємств в умовах сучасних інтеграційних процесів, що відбуваються в Україні.

Особливої уваги заслуговує питання виявлення основних механізмів організації економічної безпеки підприємств в умовах нестабільності та підвищення ризиків.

Постановка завдання

Основна мета дослідження – на основі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду розуміння економічної безпеки підприємства визначити підвалини формування механізму економічної безпеки підприємства.

Результати та їх обговорення

Сучасна економічна наука визначає економічну безпеку країни як комплексну багатофакторну категорію, що описує здатність національної економіки до стійкого розвитку з метою задоволення потреб суспільства і держави, відповіді на загрози для національної безпеки і задоволення національних інтересів, підтримку конкурентоспроможності національної економіки в світовому економічному просторі [1]. Таким чином, економічна безпека є характеристикою ефективності економічної стратегії як на рівні держави, так і на рівні підприємства. На думку Mary Lynn Garcia економічна безпека країни складається з рівнів безпеки держави і безпеки економічних суб'єктів, тобто підприємств та фірм різної форми власності, яка включає, в першу чергу, здатність до стійкого розвитку, запобігання загрозам і задоволення інтересів на рівні підприємства. Нехтування цією безпекою може мати катастрофічні наслідки для країни, такі як: занепад галузей економіки, банкрутство підприємств, підрив системи життєзабезпечення нації з подальшою втратою суверенітету [2].

Як підкреслюють Bernardo V. Lopez, Upshot та Kenneth Sawka, головним критерієм економічної безпеки країни є здатність національної економіки зберігати або швидко відновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх поставок або кризових ситуаціях внутрішнього характеру. Вони пов'язують безпеку як з факторами макро- і мікроекономічного розвитку країни, внутрішнім імунітетом, зовнішньою захищеністю держави від різних дестабілізуючих і деструктивних впливів, так і з конкурентоспроможністю національної економіки на світових ринках, стійкістю валюти і фінансовою стабільністю держави [1, 3].

Результати взаємозв'язків підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища є як позитивними, так і негативними. Оскільки ці суб'єкти можуть негативно впливати на діяльність підприємства, виникає проблема його безпеки. Розуміючи актуальність цієї проблеми, керівники підприємств, особливо великих і середніх, створюють в організаційній структурі управління спеціальні підрозділи, які мають забезпечити економічну безпеку підприємств.

Як зазначає Greiner Lynn, єдиної думки щодо визначення поняття економічної безпеки підприємства та її складових в світовій економічній науці не існує [4]. На нашу думку, під «економічною безпекою підприємства» можна розуміти стан стійкого фінансово-економічного розвитку підприємства, який дозволяє отримувати постійний прибуток як зараз, так і в стратегічній перспективі. Особливо підкреслимо, що тільки за умови стабільності підприємство здатне втілити в життя низку своїх інтересів: економічних, соціальних, політико-правових, екологічних та ін., які і визначають ступень реалізації економічної безпеки підприємства. Економічну безпеку підприємства, таким чином, можна визначити, як такий стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки, устаткування, інших майнових прав) і підприємницьких можливостей, за яких гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного соціального і науково-технічного розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки обумовлена нагальним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення поставлених цілей. Рівень економічної безпеки залежить від того, наскільки ефективно керівництво підприємства спроможне уникнути можливих загроз і ліквідувати наслідки окремих негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Як підкреслюють Gilad B. та Gilad T., механізм забезпечення економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується одержання прибутку, величина якого достатня для перебування підприємства в економічній безпеці [5].

Розробка та реалізація механізму економічної безпеки підприємства базується на декількох концептуальних принципах: по-перше, втілення в повсякденну практику категорії економічної безпеки і наповнення її значущим для сучасних підприємців змістом; по-друге, механізм забезпечення економічної безпеки підприємства повинен врахувати цілий спектр інтересів підприємства, які зумовлюють його стабільність й конкурентоспроможність; по-третє, побудова механізму забезпечення економічної безпеки підприємства повинна ґрунтуватися на науковій концепції, що враховує як теоретичні засади економічної безпеки підприємства, так і особливості функціонування підприємства в реальному економічному середовищі [5, 6].

Концепція формування механізму економічної безпеки підприємства також передбачає визначення системи пріоритетних інтересів підприємства, узгодження їх з інтересами партнерів - суб'єктів зовнішнього середовища й обрання форм і способів гармонізації цих інтересів для забезпечення прибуткової діяльності.

Як зазначає Jennifer Klein, формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, як і будь-якого механізму, базується на певних принципах [7]. При цьому поряд із усталеними принципами побудови різноманітних організаційно-економічних механізмів, що використовуються у діяльності підприємств, західні вчені пропонують принципи, які відображають специфіку формування й функціонування саме механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Серед них: наукове обґрунтування економічної безпеки підприємства; облік багатовекторних інтересів підприємства і особливостей його діяльності; урахування інтересів суб'єктів зовнішнього середовища, що взаємодіють з підприємством [6, 7].

Формування механізму економічної безпеки підприємства забезпечується формуванням інформаційних полів, проведенням аналітичних і прогнозних робіт, виконанням низки економічних розрахунків, прийняттям управлінських рішень і оцінки їхніх результатів. Всі ці дії здійснюються у внутрішньому середовищі суб'єкта господарювання, а деякі - згодом, як того вимагає функціонування механізму економічної безпеки, багаторазово повторюються, впливають на різноманітні аспекти життєдіяльності підприємства й спричиняють, як правило, певні витрати [5-7]

Функціонування механізму економічної безпеки підприємства вимагає аналізу всіх видів діяльності підприємства; узгодження діяльності підприємства з умовами внутрішнього й зовнішнього середовища, в якому воно функціонує; визначення основних цілей хазяїв або керівників підприємства; формулювання довгострокової стратегії діяльності підприємства [2, 5].

Jennifer Klein, ґрунтуючись на принципах системного підходу при аналізі діяльності сучасних підприємств, робить висновок, що концепція економічної безпеки підприємства повинна охоплювати всі напрями виробничо-господарської, фінансової й комерційної діяльності підприємства і покликана вирішити такі основного завдання: забезпечити відповідність місії підприємства й стратегічних установок його діяльності системі пріоритетних інтересів підприємства; визначати й оперативно змінювати пріоритети у діяльності підприємства на тлі створення умов для їхньої реалізації; забезпечити відповідність обсягу продаж підприємства його ресурсному потенціалу й місткості ринку; забезпечити внутрішню збалансованість в діяльності підприємства; знизити ризики в діяльності підприємства; забезпечити зацікавленість персоналу в ефективній діяльності підприємства; створити гнучку систему резервування ресурсів; визначити початок фази неефективного розвитку підприємства і відкоригувати діяльність підприємства на базі розробленої програми.

Питання пріоритетних інтересів підприємства не має однозначної відповіді, оскільки формулюється на основі стратегічних планів кожного конкретного суб'єкта підприємницької діяльності.

Frances Stewart and Sam Daws виділяють чотири види основних інтересів підприємств, а саме: економічні, соціальні, екологічні, політичні [4, 8].

Економічні інтереси підприємства обумовлені його позицією на ринку й станом конкурентоспроможності його товарів. Вони представлені низкою економічних показників (контрольована частка ринку, обсяг продаж, ціна товарів, витрати на виробництво й прибуток та ін.) і зв'язані як з наявністю й доступністю коштів, так і з доходами на інвестований капітал або позику.

Соціальні інтереси підприємства пов'язані із процесом розширеного відтворення робочої сили. Без сумніву, всяке підприємство зацікавлене в соціальній стабільності суспільства, яка обумовлена такими факторами, як: наявність робочих місць і житла, можливість одержання соціальних пільг і роботи відповідно до професії або за спеціальністю, гідний рівень оплати праці й своєчасність виплати заробітної плати, якість медичного обслуговування й т.п.

Підприємство зацікавлене в забезпеченні всіх функціональних сфер своєї діяльності кваліфікованими фахівцями, в їх сумлінному й творчому виконанні своїх обов'язків, у відсутності протестів персоналу в будь-якій формі (страйк, саботаж). Заради цієї мети підприємство у межах своєї компетенції бере участь у створенні відповідних умов розширеного відтворення робочої сили. Однак, це не завжди збігається з його економічними інтересами: так, підвищення оплати праці персоналу з метою мотивації його до якісної праці впливає, відповідно, на рівень витрат підприємства й може призвести до обмеження його економічних інтересів [8].

На думку Frances Stewart and Sam Daws на екологічні інтереси підприємства впливає розвиток соціальної, економічної і духовної сфер суспільства. Так, наприклад, забруднення навколишнього середовища призводить до підвищення рівня захворюваності населення, погіршення умов його життя, зниження продуктивності праці, підвищення соціального навантаження, що проявляється в зниженні кількості працездатного населення й збільшенні соціальних виплат [8].

Bernardo V. Lopez Upshot наголошує, що політичні інтереси підприємства обумовлюються політичною ситуацією, що складається в країні або в регіоні [3].

Особливо підкреслимо, що у багатьох країнах Європи та Америки, категорії безпеки бізнесу і підприємницької діяльності розглядаються в контексті з поняттям родини.

Це пов'язано, з великою часткою у цих країнах малого та середнього бізнесу, який ґрунтується на сімейній праці, є втіленням «родинної справи». Зважаючи на це, основний акцент робиться на соціальних інтересах підприємства [4, 8]. В свою чергу, в Україні, не зважаючи на ментальну схильність до реалізації себе у родинному бізнесі, основний наголос поки що припадає саме на економічні інтереси. Тому при розробці ефективного механізму забезпечення економічної безпеки українських підприємств, першочергова увага повинна приділятися саме економічним інтересам підприємств.

Висновки

На сучасному історичному етапі розвитку підприємництва на одне з перших місць виходить проблема забезпечення безпеки від зовнішніх та внутрішніх загроз.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що проблеми економічної безпеки стали предметом особливого вивчення вітчизняною економічною наукою лише з переходом України до ринкової економіки. Західна економічна наука і практика, в свою чергу, накопичили не би який досвід у сфері економічної безпеки. Тому варто звернутися до їх практики, особливо з проблем, які потребують детальнішого дослідження і є найменш розробленими, наприклад, питання забезпечення економічної безпеки підприємства в сучасних євроінтеграційних умовах.

Економічну безпеку підприємства можна визначити як такий стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного соціального і науково-технічного розвитку підприємства, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати стабільне та максимально ефективне функціонування підприємства, а також високий потенціал його розвитку в перспективі.

До структуроутворюючих елементів економічної безпеки підприємства відносяться такі складові, як фінансова (досягнення найбільш ефективного використання наявних корпоративних ресурсів); інтелектуальна (збереження і розвиток інтелектуального потенціалу); кадрова (ефективне управління персоналом); техніко-технологічна (відповідність застосованих технологій сучасним вимогам виробництва); політико-правова (всебічне правове забезпечення діяльності підприємства відповідно до норм чинного законодавства); інформаційна (ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства); екологічна (дотримання чинних екологічних норм і стандартів); силова (забезпечення фізичної безпеки персоналу та майна підприємства).

Основа економічної безпеки підприємства – здатність постійно реалізовувати свої інтереси: економічні, соціальні, екологічні, політичні та збереження стану стабільності і конкурентоспроможності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kenneth Sawka, вице-президент компании Fuld & Company Inc. The analyst's corner: It's good be needed // *Competitive Intelligence Magazine*, v. 4, No. 2; – 2001.
2. Mary Lynn Garcia: TRUTH & CONSEQUENCES; applying consequence analysis to prioritize elements of risk // *Security Management*, No. 6, v. 44; – 2000.
3. Bernardo V. Lopez. Upshot. Business intelligence: the Japanese model // *Business World*, 1999.

4. Greiner Lynn. Business Intelligence: Know What You Do, Do What You Know; Industry Trend or Event // Computing Canada, No. 6, v. 27; 16.03.2001.
5. Gilad B., Gilad T. The business intelligence system. – AMACOM, 1988.
6. Kitner at al: Optimizing Cultural and Economic Security Proceedings of the 9th International Conference on Social Implications of Computers in Develop in Countries, Sao Paulo, Brazil, May 2007
7. Jennifer Klein: The Politics of Economic Security// THE JOURNAL OF POLICY HISTORY, Vol. 16, No. 1, 2004.
8. Frances Stewart and Sam Daws: An Economic and Social Security Council at the United Nations// QEH Working Paper Series – QEHWPS68; March 2001.

Надійшла 15.12.2009